

Ірина Преловська
Київ

БОГОСЛОВСЬКА СПАДЩИНА МИТРОПОЛИТА ІОАННА ТЕОДОРОВИЧА (1887 – 1971)

У статті висвітлено життя та діяльність визначного діяча Української Автокефальної Православної Церкви – архієпископа Іоанна Теодоровича. Простежено складні стосунки між архієпископом на греко-католицькою церквою в Канаді, що мали неабиякий вплив на його подальшу архіпастирську діяльність. Автор підіймає питання про необхідність пошуку та публікації великої епістолярної спадщини І. Теодоровича, що, безперечно, стане важливим джерелом до вивчення історії українського православ'я в Україні та закордоном.

Ключові слова: Іоанн Теодорович (Федорович), митрополит, архіпастирська діяльність, богословська спадщина.

The focal point of this article is to elucidate the life and activities of the significant personality of Ukrainian Autocephalous Orthodox Church, archbishop Ioann Theodorovych. Author investigates complicated relations between archbishop and Greek-Catholic Church in Canada, that influenced greatly his further archpastoral activity. Author also raises the question about the necessity to search and publish I. Theodorovych's considerable epistolary heritage which undoubtedly will become an important source for studies of Ukrainian Orthodoxy in Ukraine and abroad.

Key words: Ioann Theodorovych (Fedorovych), metropolitan, archpastoral activity, theological heritage.

Сучасними українськими істориками вже багато зроблено для вивчення історико-богословської спадщини тих українських церковних діячів, які були або репресовані або емігрували за кордон через неможливість подальшої діяльності в Радянській Україні. Вже опрацьовано частину колишніх спецхранів в архівах і бібліотеках¹, введено до наукового обігу матеріали з архівів держбезпеки², захищено дисертації, в яких вивчено різні аспекти діяльності та ліквідації УАПЦ впродовж 20-30-х рр. ХХ ст. Як результат виконання багаторічної наукової теми Інститутом української археографії та джерелознавства видано друком матеріали обох Всеукраїнських Православних Церковних Соборів УАПЦ 1921-го і 1927-го років, де містяться тексти промов тогочасних церковних ієрархів, в т.ч. з богословської тематики³.

Головну увагу українських дослідників в галузі вивчення персоналій того періоду було звернуто на чільні постаті автокефального руху – митрополитів УАПЦ Василя Липківського⁴, Миколу Борецького⁵, Івана Павловського, єпископат та священство цієї Церкви, але постать і богословська спадщина одного з видатних діячів автокефального руху, який з 1924 р. очолив православних українців в Америці і в Канаді, – архієпископа УАПЦ Івана Теодоровича – досі залишалась маловивченою⁶.

Іван Теодорович (Федорович) (1887 – 1971) – Блаженніший митрополит УГПЦ в Канаді, Голова Собору Єпископів УПЦ США, Голова церковної ради Митрополії, духовний опікун Української Православної Ліги США, архієпископ Філадельфії, перший капелан Української дивізії сірожупанників за часів визвольних змагань, головний капелан правобережного фронту холмської, подільської і київської груп.

За своє довге життя він залишив певну спадщину, яка складається з проповідей, богословських і публіцистичних праць, епістолярій, поетичних творів. Щоправда, через те, що він покинув Україну у 1923 р. і до кінця життя перебував на американському континенті, зараз виявилось дуже важко віднайти всі його твори. Його перу належать архіпастирські послання і повчання з нагоди Різдва, Великодня та з нагоди різних церковних і національних свят, виступи на церковних зібраннях.

Розділити загальну та власне богословську спадщину в умовах відсутності більшості його праць в Україні досить важко, до того ж головна проблема канонічності його єпископського свячення, яку він був змушений вирішувати все життя, наклала відбиток не тільки на його теоретичні твори, але й на листування, виступи на церковних зібраннях, окремі полемічні публікації.

Найбільше в його богословській спадщині виявилось розділів, які стосуються полеміки з греко-католиками (порівняльне богослов'я), церковного устрою (єкклезіологія), особливостей церковного богослужіння в Україні та в Канаді і США (літургіка), написання церковних проповідей (гомілетика), теорії церковного права в застосуванні до ситуації як самостійного становища Української Церкви в діаспорі так і засад канонічного права щодо висвяти ієрархів УАПЦ 1921 р., пересвяти Теодоровича у 1949 р. (каноніка). Щоправда, поки що немає загальної синтезуючої праці щодо наукового дослідження загальної спадщини Іоанна Теодоровича і її богословської складової зокрема.

Народився Іван Теодорович 26 вересня / 6 жовтня 1887 р. в м. Крупець (коло Радивилова), Дубенського повіту на Волині, в родині дяка. Початково його прізвище писалося «Хведорович» або «Федорович». Митрополит Василь Липківський у сьомому розділі своєї «Історії Української Православної Церкви» скрізь послідовно називає його «Федорович»⁷. Навіть вже по прибуттю до Канади в своєму листі від 7 березня 1924 р., де він дякував Консисторії Української Греко-Православної Церкви в Канаді за привітання його з нагоди приїзду до Америки, він підписався «Архиєпископ Іоанн Хведорович». Тільки у вересневому числі вінніпезького «Православного вісника» за 1924 рік він вперше підписався «Архиєпископ Іоанн Теодорович»⁸.

В рідному м. Крупець Іван Федорович здобув початкову освіту, яку продовжив у духовній школі в м. Клевані, а після неї поступив до Житомирської духовної семінарії. За участь у революційних подіях 1905 – 1906 рр. він був тимчасово звільнений з семінарії. До 1911 р. з незакінченою освітою Федорович працював в початкових народніх школах Лубенського і Острозького повітів. У 1912 р. його було знову прийнято до Житомирської духовної семінарії і по її закінченні Федорович 10 травня ст.ст. 1914 р. отримав рукоположення в сан диякона від архієп. Волинського Євлогія (Георгієвського), а в сан ієрея – 10 травня 1915 р. від єп. Володимирського Фадея. У серпні 1915 р. о. Іван овдовів і після того виїхав на південно-західний фронт російської армії й виконував там душпастирську обслугу у відділах Червоного Хреста.

Коли в Києві весною 1917 р. повсталала Українська Центральна Рада, в березні місяці о. Іван Федорович «був першим з духовенства, що випустив до війська на фронті відозви, аби піддержало революцію». Так було написано в життєписі, базованому на його розповіді у вересні 1924 р. в статті «Архиєпископ Іоанн Теодорович»⁹. Влітку того ж року свящ. Іван Федорович перейшов на службу в склад організаторів української адміністрації в різних містах України.

Іоанн Теодорович згадував: «Всеукраїнський Православний Собор нашої Церкви 1921 року рятував життя і діло Української Православної Церкви так, як на це йому дозволяли тодішні обставини. Церква не мала рідної державної влади. Московські большевики понуро і з підозрінням дивилися на наш рух. Де лише можна було, вони в'язнили, засилали, а то й розстрілювали діячів цього руху. Автор цієї розвідки і член вказаного Собору лише півтора тижня до нього був випущений з в'язниці Чека, в Староконстантинові на

Волині, де був ув'язнений за активність в цьому русі; така ж, а то й тяжча доля була і інших численних учасників руху відродження і націоналізації Української Православної Церкви [...]. Відкладати на далі діло відродження і націоналізації Церкви, значило його провалювати. По піднесенню широких мас України до того діла, коли в Церкві були десятки парафій без священиків, бо вони відмовилися від обслуги московського, чи змосковщеного духівництва [...] в таких обставинах стати на Соборі безрадно і роз'їхатися ні з чим, це значило завести піднесені до святої цілі маси в тупу безнадіяність і дати остаточний доказ, що каста московських єпископів на нашій землі – сила непереможна, і від Церкви рідної, дійсно української відмовитися, або погодитися чекати, коли пани ситуації змилюсередяться і дещо уступлять»¹⁰.

Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ відкрився у Києві в Софіївському соборі і тривав з 14 по 30 жовтня 1921 р. Головною подією Собору була висвята Всеукраїнського митрополита Василя Липківського і утворення єпископату УАПЦ. 23 жовтня 1921 р. в неділю у вітварі Святої Софії відбулася пресвітерська хіротонія прот. Василя Липківського, якого всім Собором було рукоположено в Архієпископа Київського, Митрополита всієї України УАПЦ.

На Соборі 26 жовтня 1921 р. Теодорович, який виголосив низку богословських доповідей на Соборі, був висвячений на єпископа Василем Липківським на катедру архієпископа Вінницького і Подільського УАПЦ (1921 – 1924). Це була третя висвята після пресвітерської хіротонії Василя Липківського. Іоанна Теодоровича було обрано кандидатом на єпископа 131 голосом.

В його рукоположенні брали участь вже поставлені 2 єпископи, священики, диякони і миряни¹¹. Власне, він був висвячений на єпископа, але згідно ухвал цього Собору всі єпископи, що одержали Соборну висвяту: Шараєвський, Федорович, Ярещенко, Міхновський і Орлик були названі архієпископами¹².

Делегат Собору Іоанн Теодорович через рік написав обґрунтування канонічності «Благодатність єрархії У.А.П.Ц.» у Вінниці в жовтні-листопаді 1922 р. Основний зміст складають богословські міркування стосовно виникнення єпископату в ранній Християнській Церкві, огляд свідчень Апостолів, Отців Церкви та пізніших богословів щодо висвячення перших єпископів і утворення певної церковної традиції. Цю книгу було передруковано в січні-червні 1941 р. в м. Філадельфія, Пенн.¹³ Потім вона вийшла друком в

німецьких таборах для Ді-Пі в м. Регензбурзі у 1947 р. зусиллями УАПЦ (Соборноправної) для обґрунтування власної канонічності. Останнє видання було здійснене в Мантен Дейлі (США) у 1971 році¹⁴.

Після закінчення роботи I Всеукраїнського Собору УАПЦ 14-30 жовтня 1921 р. архієпископ Іоанн Теодорович прибув до Подільської округи (єпархії) УАПЦ, яка в той час складалася тільки з 18 українізованих парафій. Коли в 1923 р., на прохання православних українців в Америці, Теодорович був призначений Всеукраїнською Церковною Радою до архіпастирської праці в США, тоді вже Подільська округа мала понад 300 українських парафій. За свою діяльність по розбудові УАПЦ і участі у I-му Всеукраїнському Православному Церковному Соборі УАПЦ 1921 р. Іоанн Теодорович у 1922 р. був заборонений в служінні єпископом Українського Екзархату Амвросієм¹⁵.

Питання про виїзд на Американський континент саме Іоанна Теодоровича остаточно було вирішене в жовтні 1923 р., коли відбулося пленарне засідання ВПЦР в Києві¹⁶. Питання про обрання кандидатури Теодоровича було поставлене на перегляд єпископом УАПЦ Марком Грушевським і підтримано тодішнім головою ВПЦР Михайлом Морозом. Теодорович писав, що названим особам були відомі симпатії Теодоровича «до стройности і дисципліни Католицької Церкви»¹⁷.

Після листування з тамтешніми емігрантами, він отримав необхідні документи і кошти¹⁸. В кінці грудня 1923 р., він виїхав за океан, прибув до Америки 13 лютого 1924 р. й першу архієрейську Службу Божу відправив в українському храмі св. Вознесіння у Нью-Йорку. Собор УПЦеркви в Нью-Йорку 11-12 червня 1924 р., обрав Архієпископа Іоана на становище Першоєрарха Церкви. Згодом і Собор Української Греко-Православної Церкви в Канаді, що відбувся в Йорктоні 16 і 17 липня 1924 р., обрав Владика Іоана на архіпастиря й духовного опікуна тієї Церкви¹⁹. Тягар архіпастирської опіки над Церквою в Канаді Іоанн Теодорович ніс майже до кінця 1947 р.

Він випустив друком 2 невеличкі праці відразу по приїзду до Канади. Перша – це «Порядок служб при архієрейських завітаннях»²⁰ з докладним описом порядку приготування та проведення богослужіння при Архієрейських приїздах до парафій, вказівки про те, де повинні стояти віруючі, діти з квітами. Щоправда, Теодорович досить категорично висловився щодо різниці у богословському розумінні головного таїнства Церкви – євхаристії. Стосовно церковно-

го звичаю УГКЦ, коли народ стає на коліна під час виголошення в храмі «Прийміть, споживайте...», він зауважив, що за православним розумінням перетворення хліба і вина в Тіло і Кров Христові відбувається в зовсім інший момент богослужіння²¹.

Стосунки з канадськими греко-католиками не склалися в Теодоровича відразу після прибуття в лютому 1924 р. Преса греко-католиків Канади зайняла ворожу позицію, причому зовсім не богословських міркувань. Зокрема «Канадійський Українець» умістив кілька статей про «більшовизм» Теодоровича та нову секту – «новоправославну» УАПЦ. «УАПЦ на Україні се витвір революції. – Писав «Канадійський Українець» 12 березня 1924 року. – Вона зайшла так далеко, що далі вже поняття православної церкви в такому зборі людей признати вже годі... Ся церков є радше великою патріотичною інституцією як церквою...»²².

Книжку «Унія в першій зустрічі з відродженою церквою українського народу»²³ було написано Теодоровичем 10 серпня 1925 р. в Брендоні, Ман., Канада. На початку брошури вміщено більш докладну назву, яка пояснює її появу: «Унія в першій зустрічі з відродженою церквою українського народу. З приводу статті «Америки» «чортове насіння»²⁴. Отже, ця брошура була відповіддю на ті образливі публікації, які з'явилися в пресі після приїзду Теодоровича до Америки.

В цій брошурі Теодорович розповідає про подорож з Європи до Америки на пароплаві «Беренгарія», де він познайомився з всесним о. Л. Ванем, греко-католицьким священником. Висловлюючи співчуття до «невинних жертв ляхів над нашим нещасним безправним народом», Іоанн Теодорович писав, що цю думку він провів у своєму першому пастирському листі, закликаючи «жертви колишнього насильства в радісний мент пробудження душі нашого народу і відродження його Рідної Церкви повернутися під рідний Покров Церкви Батьків»²⁵. Далі в брошурі йде виклад нариса впровадження Унії в Україні, в якому сильно відчувається вплив тієї версії церковної історії, яку колись набув Іван Федорович в проросійській православної семінарії м. Житомира.

Він писав: «В роках 1915 – 1916, а потім 1918, мені випадково припало бути в Галичині», і далі згадує свої враження від «фанатично налаштованих галичанських уніатів», яким він був чужий: «Тому що ти не Греко-католик, ти ніяк не можеш бути українцем, хоч ти свою відданість Українському ділу доводив на ділі, в [...] боротьбі за життя свого народу, – однаково [...] значить кацап, москаль, про-

клятий схизматик, як не більшовик, то чорносотенець, однаково»²⁶.

Теодорович писав, що «боротьба розпочалась в самий негідний спосіб з нагоди відправи на Зелені Свята Божої Служби в Трой, Нью-Йорк»²⁷. З брошури Теодоровича стає відомо, що громада в м. Трой, Н.Й., вже давно не належала до Греко-Католицької Церкви. Представники цієї парафії і сестринства приїхали до Нью-Йорку зустрінути і привітати архієпископа УАПЦ Іоанна Теодоровича в день прибуття до Америки. Візитація Теодоровича припала на Зелені Свята 1924 р., про що й було заздалегідь оголошено в часописах. З якихось міркувань о. Понятишин за кілька годин до приїзду Теодоровича взяв судову заборону йому правити в храм²⁸.

Ще гірша зустріч чекала Іоанна Теодоровича по прибуттю до Канади, де він «більш ніж зі здивуванням [...] зустрів сей нечемний і незрозумілий [...] град лайки, наклепів, прізвищ, карикатур, одним словом нестриманий, рознузданий вихор ярости»²⁹. Вінцем цієї «орґії бруду і наклепів» була публікація на шпальтах «Канадійського Українця», де писалося, що «коли хочете упевнитись, що Дарвінова система правдива, що люде дійсно походять від мавпи, подивиться на це фото»³⁰. Там було посилання на ту сторінку «Православного Вісника», де було надруковано фото Іоанна Теодоровича в Архієрейському вбранні з хрестом і жезлом...

Інше звинувачення з боку греко-католиків в бік Теодоровича було в тому, що він «більшовик». Це звинувачення вперше було оприлюднене в греко-католицькому англомовному часописі восени 1924 року³¹. Іоанн Теодорович був настільки обурений саме цим звинуваченням, що розповів ту частину своєї біографії, де йшлося про його участь у війні з більшовицькими військами як капелана дивізії сірожупанників. Він писав, що як священник «Сірої дивізії» з часу її організації в Австрії, був учасником боїв з більшовиками і гетьманцями, пройшов з півночі, з кордону Московщини на Чернігівщині до Києва³².

Питання про пошук і публікацію епістолярної спадщини Іоанна Теодоровича, які можна було б дослідити на предмет богословських викладів, залишається відкритим, оскільки в українських архівах віднайдено тільки невелику частину його листів до ВПЦР і митрополита УАПЦ Василя Липківського. Основний масив листів залишається в Америці та в Канаді, в архівах церковних, громадських установ та приватних осіб.

Епістолярна спадщина Іоанна Теодоровича очевидно дуже велика, щоправда доступ до неї сильно утруднений не тільки віддаленіс-

тю американських і канадських архівів від України. Не в останню чергу доступ до його листів поки що неможливий через складності його архіпастирської діяльності, які не в останню чергу були викликані тією обставиною, що він був архієрей зі свячення УАПЦ 1921 року митрополита Василя Липківського. Всі віднайдені на сьогодні листи в більшості містять елементи богословської полеміки з приводу канонічності відгалужень Української Церкви в діаспорі, висвяти 1921 р. і подальшої пересвяти Іоанна Теодоровича у 1949 р., визнання з боку Константинополя тощо.

Отець Тимофій Міненко неодноразово згадує листи і виступи Іоанна Теодоровича під час передування його на становищі предстоятеля УГПЦ в Канаді, особливо стосовно питання про канонічність його висвяти. Зокрема йдеться про копії його листів в Архіві УПЦ в США (фонд митрополита Іоанна), Архів УПЦ в Канаді (фонд о. Семена Савчука), публікації його промов в часописах УГПЦ Канади («Православний Вісник», «Вісник», «Рідна Церква») та США («Дніпро»)³³.

О. Хомчук в поданій до її книги бібліографії основних джерел подає перелік використаних листів та публікацій Іоанна Теодоровича³⁴. Серед адресатів Теодоровича були ієрархи УАПЦ в еміграції Митрополит Полікарп (Сікорський) (1950 р.) та Єпископ Мстислав (Скрипник) (1947 р.), соборноправники архієпископ Григорій (Огійчук) (1950 р.), Аркадій Яременко (Ашшафенбург, 1948) та Іван Гаращенко (Герсфелд, 1946 р.), Священик Костянтин Даниленко-Данилевський (Пенсільванія, 1950 р.), Церковний Комітет Парохії св. Володимира (Бала Кінвуд, Па., 1950 р.), Духівництво Пен-Огайського Деканату (1964 р.) та інші. В її книзі використано також публікації Іоанна Теодоровича в церковній пресі, зокрема лист Єпископу Мстиславу від 13 червня 1947 р., опублікований в «Православному Українці»³⁵, стаття «Ідеологія нашої Церкви», опублікований в часописі «Дніпро» за 1950 рік³⁶, окремо оприлюднену в 1950 р. «Інструкцію для вибору делегатів на Надзвичайний Собор Американської Української Православної Церкви в З.Д.А.» тощо.

Листування з митрополитом Іларіоном (Огієнко), яке вдалося відшукати в українських архівах, охоплює період 1951 – 1968 рр., тобто вже після того, як Іоанна Теодоровича було пересвячено у 1949 р., а митрополит Іларіон очолив УГПЦ в Канаді і впорядкував стосунки з духовенством, яке висвятив Іоанн Теодорович. Ці листи збереглися у фонді №1294 в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України, м. Київ.

У віднайдених листах Теодоровича до митрополита Іларіона йдеться про візитацію Іларіона (28 листопада 1951 р.)³⁷, запрошення на Собор УПЦ в Америці (21 вересня 1953 р.)³⁸, поздоровлення з Великоднем та інформацію про приїзд Теодоровича до Вінніпегу (19 квітня 1960 р.)³⁹, повідомлення стосовно викладів українською мовою на богословських факультетах і важливості цієї справи у вихованні українських богословів (30 листопада 1960 р.)⁴⁰, подяка за повідомлення про видання «Требника» (22 березня 1961 р.)⁴¹, повідомлення щодо пропозиції з боку Константинопольського патріархату про перехід УПЦ в США під омофор Царгородського патріарха (26 квітня 1962 р.)⁴². Останній віднайдений лист Іоанна Теодоровича від 24 травня 1968 р. містить подяку митрополита Іларіону за запрошення на святкування з нагоди 50-літнього ювілею УГПЦ в Канаді⁴³.

У 1930 р. Іоанн Теодорович через делегатів УАПЦ в США – прот. Корнила Кирстюка і колишнього члена Центральної Ради, полковника Володимира Кедровського звертався до Екзарха Константинопольської Церкви в Нью-Йорку з проханням про прийняття УПЦ в Америці до Вселенської Церкви. Екзарх вислухав членів делегації, обіцяв переслати меморандум УАПЦ до Стамбулу, але відповіді не було.

Прикметними є міркування Теодоровича, які були висловлені в опублікованій у 1931 р. статті в часописі «Дніпро»: «Перед Церквою стала тяжка задача забезпечити себе на будуче. Єдина можлива дорога, яка стоїть перед Церквою, це шукати порозуміння з Вселенським Константинопольським Патріархатом і в цей час недолі опертись на його підтримку»⁴⁴.

Пізніше, у 1931 р. в своїй статті «Ієрархія У.А.П. Церкви і наша церковна сучасність», Іоанн Теодорович пояснював так: «Ми тепер знаходимось в ослабленій позиції. Входячи в певні переговори з Константинопольським Патріархатом ми тепер не виступаємо в силі Церкви цілої нації, а як горстка її дітей на чужині, безпомічних, без могучих організацій, залишених на свої слабі сили. В таких обставинах, розпочинаючи переговори, ми мусимо бути готові на певні жертви. Нам, можливо, прийдеться погодитись на певну формулу, на певний обряд, яким буде маніфестуватись признание нашої ієрархії»⁴⁵.

У 1935 р. Теодорович знову звертався до Патріарха Фотія II про перехід в юрисдикцію Константинополя з солідним богословським обґрунтуванням цього кроку. О. Хомчук пише, що «Прохання Ар-

хієпископа Іоанна Теодоровича 13 березня 1935 р. можна вважати кінцем І. Теодоровича як єпископа і вірного УАПЦ [...] Зміст листа до Стамбулу став доступний обмеженому числу осіб тільки під час судового процесу Консисторії УГПЦ з парафією Св. Покрови в 1940 р.⁴⁶. У відповідь на це Голова Братства УГПЦ в Канаді Василь Свистун написав в квітні 1935 р. полемічну брошуру «Догматично-канонічне становище Української Греко-Православної Церкви в Канаді», в якій звинуватив Іоанна Теодоровича у замірі секретно продати УАПЦ Патріарху Константинопольському, зазначивши, що канонічне з'єднання з царгородським патріархом означає канонічне роз'єднання з УАПЦ.

Примушений оборонятися, Теодорович надрукував накладом 300 примірників відповіді на роботу В. Свистуна «Теперішній стан Рідної Церкви і наші проблеми». У цій публікації він висловився про те, що церкви в Америці і Канаді не є більше в духовному зв'язку з Україною, бо тої Церкви вже там немає. «Церква на Україні, в стані руїни од большевиків, Митрополити Василь Липківський і Микола Борецький, юрисдикцію яких наша Церква в Америці і в Канаді визнавала і визнає, позбавлені змоги керувати Церквою. Останній вже кілька місяців на заслання. Теперішньої формації Церкви в краю на чолі з Митрополитом Іваном Павловським, ми в Америці і в Канаді, по певним поважним міркуванням (Співпраці І. Павловського з Радянською Владою – О.Х.) не знайшли змоги визнати і з названим Митрополитом не маємо духовно-канонічного зв'язку. Другої формації Церкви, яку-б ми визнавали, нема. Ми хотіли б бути в духовно-канонічній лучности з УАПЦ на Україні, але ми в такій лучности не є, бо там нема Церкви, яку б ми могли визнати»⁴⁷.

Ще одним цікавим документом є Грамота пересвяти Іоана Теодоровича 1949 року, єдиного єпископа з висвяти УАПЦ 1921 р. за кордоном, який залишився діяти як архієрей Української Греко-Православної Церкви в США і Канаді. Публікацію цього документу було здійснено Громадянським ювілейним комітетом православних українців для відзначення 50-річчя відродження Української Автокефальної Православної Церкви 1921 року в брошурі «Хай буде відомо всім...», яка вийшла друком в Нью-Йорку у 1971 р. і де було надруковано текст «Грамоти»⁴⁸. В цій брошурі опубліковано також текст Протоколу домовленості між Іоаном Теодоровичем та архієп. УАПЦ Григорієм (Огійчуком) 26 жовтня 1964 р. про об'єднання двох українських церков⁴⁹.

Останньою віднайденою публікацією творів Іоанна Теодоровича

був великий трьохтомник «У велике невідоме»⁵⁰, який був виданий у Філадельфії тиражем 1000 примірників впродовж 1968 – 1970 рр. Всі три томи містять записи духовних віршів і тих медитацій, які Теодорович тривалий час переживав, намагаючись осягнути сенс дій «Верховної Духовної Істоти».

До 35-ліття з дня смерті митрополита Івана Теодоровича в «Українському Православному Слові» у 2006 р. було опубліковано збірку матеріалів, які присвячено життєпису та обставинам поховання Владики, яка починається так: «Дня 3 травня 1971 р. о 7:30 годині ранку, в Філадельфійській лікарні, упокоївся в Бозі Первоієрарх Церкви в США, Блаженніший Владика Іоан, Архієпископ Філадельфійський і Митрополит Української Православної Церкви Північної і Південної Америки»⁵¹.

Першу панахиду за душу Покійного Митрополита відправив Архієпископ Мстислав (Скрипник) пополудні 3-го травня в Церкві-Пам'ятнику в Бавнд Бруку. В середу 5 травня 1971 р. домовину з тілом спочилого Владики було виставлено в катедрі св. Володимира. Зливним і холодним дощем почався день 8-го травня, день похорону Владики Митрополита на цвинтарі Церкви-Пам'ятника в Саут Бавнд Бруку. Поховано Митрополита Іоана коло Церкви-Пам'ятника, у спеціально виділеній ділянці цвинтаря, яку два дні перед похороном було обсаджено чотирикутником ялинок.

Джерела та література:

¹ Преловська І. Джерела з історії Першого Всеукраїнського Православного Церковного Собору 14-30 жовтня 1921 р. / І. Преловська // Студії з архівної справи та документознавства. – К.: Вид. УДНДІАСД, 2001. – Т. 7. – С. 71-77; Її ж. Дослідження джерел з історії УАПЦ 1920 – 1930-х рр.: досягнення і перспективи / І. Преловська // Український Археографічний Щорічник. – К., 2006. – Вип. 10/11. – С. 51-72.

² Преловська І. Огляд джерел з репресивної політики радянської влади проти Української автокефальної православної церкви 1920 – 1930-х рр. / І. Преловська. Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. Праці XV міжнародної наукової конференції, м. Львів, 16-18 травня 2005 р. – Львів: «Логос», 2005. – Т. 1. – С. 491-496.

³ Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14-30 жовтня 1921 року: документи і матеріали / Упорядники: Г. Михайліченко, Л. Пилявець, І. Преловська. – Київ – Львів: «Жовква», 1999. – 560 с.; Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 17-30 жовтня 1927 р. Документи і матеріали, кн. 2 / Упорядники С.І. Білокінь, І.М. Преловська, І.М. Старовойтенко. – К.: Оранта, 2007.

– 698 с. (Серія: «Джерела з історії Церкви в Україні»).

⁴ Преловська І. Голгофа митрополита Василя Липківського / І. Преловська. Історія релігії в Україні. Науковий щорічник. Праці XIV міжнародної наукової конференції, м. Львів, 14 травня 2004 р. – Львів: «Логос», 2004. – Книга 1. – С. 473-476.

⁵ Зінченко А. Ієрархи Української Церкви. Митрополит Микола Борецький. Архієпископ Костянтин Кротевич. Митрополит Іван Павловський / А. Зінченко. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2003. – 156 с.

⁶ Див. напр.: Преловська І. Архієпископ Іван Теодорович – видатний діяч Української церкви в діаспорі / І. Преловська // Матеріали III Міжнародної наукової конференції: «Українська діаспора: історичні пошуки, еміграційні явища, культурно-мистецькі набутки, функціонування наукових установ». Центр гуманітарної співпраці з українською діаспорою Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя, м. Ніжин, 30-31 травня 2007 р. – Ніжин, 2007. – Вип. 6. – С. 108-111.

⁷ Липківський В., митр. Історія Української Православної Церкви. Розділ VII: Відродження Української Церкви / В. Липківський / Вступ і замітки протопресвітера С.В. Савчука. – Вінніпег: Вид. накладом фундації Івана Грищука, 1961. – С. 109-110.

⁸ Мулик-Луцик Ю. Історія Греко-Православної Церкви в Канаді / Ю. Мулик-Луцик. – Вінніпег: «Екклезія», 1989. – Т. 4. – С. 318.

⁹ Цит. за вид.: Мулик-Луцик Ю. Історія... – Т. 4. – С. 324.

¹⁰ Теодорович Іван, архієпископ УАПЦ в Америці й Канаді. Благодатність єрархії У.А.П.Ц. (Української Автокефальної Православної Церкви) / І. Теодорович. – Регенсбург, 1947. – С. 98-99.

¹¹ Міненко Тимофій, о. Заснування в Канаді Української Православної Митрополії / Т. Міненко. – Вінніпег: Колегія Св. Андрея. Накладом Видавничого Фонду Павлини Ігнаш. Видавнича Спілка “Екклезія”, 2006. – С. 73.

¹² Текст примітки // Митрополит Василь Липківський. Історія... – С. 58.

¹³ Теодорович Іван, архієпископ УАПЦ в Америці й Канаді. Благодатність єрархії У.А.П.Ц. (Української Автокефальної Православної Церкви) / І. Теодорович. – Регенсбург, 1947. – 143 с.

¹⁴ Хомчук О. Церква поза церковною огорожею... – С. 160.

¹⁵ Там само. – С. 265.

¹⁶ Теодорович Іоан, архієп. Унія в першій зустрічі... – С. 22.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Липківський В., митр. Історія... – С. 68.

¹⁹ Хомчук О. Вказ. праця... – С. 253.

²⁰ Теодорович Іоан, архієп.. Порядок служб при Архієрейських звітаннях. – Вінніпег, Ман: Вид. УГПКонсисторії в Канаді, 1925. – 20 с. +

6 сторінок залишено порожніми.

²¹ Там само. – С. 16.

²² Хомчук О. Вказ. праця... – С. 258.

²³ Архієп. Іоанн Теодорович умістив текст публікації «Чортове насіння», яке було опубліковане в часописі «Америка», органі греко-католицького Товариства в США «Провидінє», ч. 83 від 23 липня 1925 р. // Унія в першій зустрічі з відродженою церквою українського народу. – Вінніпег, Ман.: Вид. «Православний вісник», 1925. – С. 57-59.

²⁴ У своїй брошурі Іоанн Теодорович – Архієп. Іоанн Теодорович. Унія в першій зустрічі... – С. 3.

²⁵ Там само. – С. 4.

²⁶ Там само. – С. 14.

²⁷ Там само. – С. 19.

²⁸ Там само. – С. 24.

²⁹ Там само. – С. 26.

³⁰ Там само. – С. 28.

³¹ Там само. – С. 29.

³² Там само. – С. 30.

³³ Міненко Т., о. Вказ. праця.

³⁴ Хомчук О. Вказ. праця. – С. 598-599.

³⁵ Теодорович Іоанн, архієп. Лист Єпископу Мстиславу від 13 червня 1947 р., / І. Теодорович // Православний Українець. – Ч. 27. – Жовтень, 1954. – С. 5-10; Цит. за посиланням в кн.: Хомчук О. Церква поза церковною огорожею... – С. 599.

³⁶ Теодорович Іоанн, архієп. Ідеологія нашої Церкви / І. Теодорович // Дніпро. – Ч. 5. – Травень, 1950. – С. 1-3; Цит. за посиланням в кн.: Хомчук О. Церква поза церковною огорожею... – С. 599.

³⁷ ЦДАМЛМ України. – Ф. 1294. – Оп. 1. – Спр. 43. – Арк. 4, 4зв. Машинописна копія на бланку.

³⁸ ЦДАМЛМ України. – Ф. 1294. – Оп. 1. – Спр. 43. – Арк. 5. Машинописна копія на бланку.

³⁹ ЦДАМЛМ України. – Ф. 1294. – Оп. 1. – Спр. 43. – Арк. 6. Машинописна копія на бланку.

⁴⁰ ЦДАМЛМ України. – Ф. 1294. – Оп. 1. – Спр. 43. – Арк. 7. Машинописна копія на бланку.

⁴¹ ЦДАМЛМ України. – Ф. 1294. – Оп. 1. – Спр. 43. – Арк. 8. Машинописна копія.

⁴² ЦДАМЛМ України. – Ф. 1294. – Оп. 1. – Спр. 43. – Арк. 10, 10зв. Машинописна копія.

⁴³ ЦДАМЛМ України. – Ф. 1294. – Оп. 1. – Спр. 43. – Арк. 13. Машинописна копія на бланку.

⁴⁴ Міненко Т., о. Вказ. праця. – С. 80.

⁴⁵ Теодорович Іоанн, архієп. Ієрархія У.А.П.Церкви і наша церковна сучасність / І. Теодорович // Дніпро. – Філадельфія, 1931. – Ч. 17. – С. 2-3; Цит. за вид.: Міненко Т., о. Заснування в Канаді Української Православної Митрополії... – С. 81.

⁴⁶ Хомчук О. Вказ. праця. – С. 273.

⁴⁷ Там само.

⁴⁸ «Хай буде відомо всім...». [Збірник Ювілейного Комітету з текстами промови проф. Івана Вовчука в Рочестері, Нью-Йорк до 50-ліття УАПЦ та текстом Грамоти про пересвяту архієп. Іоана Теодоровича 1949 р.] – Нью-Йорк: Видання Громадського Ювілейного Комітету Православних Українців для відзначення 50-річчя відродження УАПЦ (1921 – 1971). – 1971. – С. 23-24.

⁴⁹ Там само. – С. 29-30.

⁵⁰ Теодорович Іоан. У велике невідоме / І. Теодорович. У 3 т. – 1968 – 1970.

⁵¹ Українське Православне Слово. – 2006. – № 5-6. – Рік вид. LVI. – С. 3-7.